

DRAGO ŠTAMBUK

AKADEMIK, LIJEČNIK, DIPLOMAT, TRENUTNO NAŠ VELEPOSŁANIK U IRANU, I VELIKI HRVATSKI PJESNIK I KNJIŽEVNIK, RODONAČELNIK 'ZLATNE FORMULE HRVATSKOG JEZIKA ČA-KAJ-ŠTO'

Svijet je opasno uznemiren, trebamo mudre državnike koji će brinuti za opstanak

Da, samouništenje je naša najoportunija igra današnjice; na Titaniku smo, zvuci valcera zaglušuju nas, šampanjac se slijeva niz grla gramzljivih plesača, a ledenjak samo što nije skršio naš zemaljski brod, opisuje svijet akademik Štambuk

MILAN ŠABIĆ/PIXSELL

Razgovarala Bojana Radović

Akademik Drago Štambuk možda je najbolji dokaz teorije da se među liječnicima kriju najveće umjetničke duše. Liječnik, specijalist interne medicine, gastroenterologije i hepatologije veliki je hrvatski pjesnik, književnik, nagrađivani autor na Večernjakovu Natječaju za kratku priču "Ranko Marinković", a ujedno i diplomat, hrvatski veleposlanik koji je interese domovine štiti, među ostalim, u Indiji, Japanu, Egiptu, Republici Koreji, Brazilu, Kolumbiji... te od 2019. u Iranu. Uz sve to on je osnivač, organizator i pokretačka snaga pjesničko-jezične manifestacije "Croatia rediviva ča-kaj-što" koja se svako ljeto, na početku kolovoza održava u njegovim rodnim Selcima na Braču. Razgovarali smo

nakon što je ta smotra održana 32. put uz sudjelovanje dvadeset pjesnika koji stihove pišu na kajkavskom, štokavskom ili čakavskom. Time je iznova dokazano kako je upravo to "zlatna formula hrvatskog jezika ča-kaj-što", koju je Ministarstvo kulture 2019. godine proglasilo kulturnim dobrom i upisalo na Nacionalnu listu nematerijalne baštine.

Smijem li pitati kao uopće izgleda odmor jednog veleposlanika? Čovjek bi očekivao da netko dode kući i "sve četiri u zrak", a vi radite jačim tempom nego kada ste za svojim stolom u veleposlanstvu u Iranu?

Radišnost je obiteljska i otočna značajka. Držim da smo na ovome svijetu kako bismo izgorjeli s oba kraja i tako osmislili svoj boravak na Zemlji. Naravno, nisu svi ljudi isti

i mnogi ne razmišljaju na potonji način. Moj plemeniti otac Ivan bio je iznimno kreativan i vrijedan čovjek, junački posvećen općem dobru; vjerojatno sam osobine predanosti naslijedio od njega.

Koliko vama u onom najosobnijem smislu, kada ocjenjujete srcem, znači svehrvatska jezično-pjesnička smotra "Croatia rediviva ča-kaj-što"?

Iznimno mi je važna, jer je bila odgovor na agresiju. Braniti se onim što nam je duhu najbliže – jezikom i pjesničkom riječju koja je viša i posebnija domovina; hrvatski jezik u svojoj trojednoj cijelosti moja je životna preokupacija. Od dana kada sam počeo pohađati osnovnu školu u rodnim Selcima, kao čakavac, susreo sam se sa sumartinskom manjinom iz jedinog štokavskog bračkog mje-

sta. Naši susjedi došli su u školi na svoje dok smo se mi domaći, iako većina, morali prilagođavati drukčijem izričaju. Očutjeh tada bolni rez i ranu u jeziku i počeh tražiti način zacjeljenja i izmirenja unutar hrvatskoga jezičnoga i narodnosnog bića – iz čega se, već u početku, vizionarski i intuitivno, rodila ideja o "Zlatnoj formuli hrvatskoga jezika ča-kaj-što". Iako tada nisam imao teoretskih filoloških znanja, naknadno sam, obrazujući se, shvatio da je moj inicijalni impuls o trojednome hrvatskom jeziku bio vrlo točan. S vremenom, postajao sam sve uvjereniji da sam na pravome putu i da je isti trebao biti načinom ujedinjenja Hrvata, preko hrvatske koiné ili mješavine, kao kod starih Grka ili u zrinško-frankopanskom Ozaljskom književnom krugu. Križanićev jezik,

da je bilo više povijesne sreće, mogao je postati hrvatska, pa i slavenska, lingua franca. Međutim, kada su naši ozaljski plemenitaši dekapitirani u Bečkom Novom Mjestu, projekt je zamro i došle su na scenu nove ideje koje ne bjehu u suglasju s unutarhrvatskim ujedinjujućim potrebama.

Kako je uopće moguće da ste, radeći najčešće na drugom kraju svijeta, ovu smotru uspješno održali u životu 32 godine?

Ustrajnost je, uz vizionarstvo, otočna osobina. More koje nas okružuje širi obzorja i jača dvosmjernu energetska protočnost. Otok jest svojevrsna pobuna protiv kontinentalnog ozemlja; povezuje sa svijetom, univerzumom, ali i mikrokozmosom naše, otokom zatvorene, nutrine. Biti jakim prema vani, ali i prema unutra preduvjet je izdržljivosti. Istrajati – često je važnije od same pobjede – premda, u slučaju Zlatne formule hrvatskoga jezika ča-kaj-što, do cilja se došlo Formulinim proglašenjem (Povjerenstvo za nematerijalnu baštinu Ministarstva kulture RH) kulturnim dobrom i stavljanjem njenim na Nacionalnu listu zaštićene nematerijalne baštine. Zbilo se to 29. studenoga 2019. pod rješenjem Z-7412. Potonji je datum za pamćenje u panoptikum hrvatskoga jezikoslovnog napretka i opstanka.

Molila bih vas da se samo još na trenutak vratite u tu daleku 1991. godinu, kada su se pjesnici prvi put našli na Braču. Trajao je Domovinski rat, Hrvatska je bila napadnuta, a vi ste zaključili da podjednako snažno kao i zemlju treba braniti hrvatski jezik? I da u tom poslu ključnu ulogu imaju baš pjesnici?

Jezik jest narod i narod jest jezik, kako navodi pop Martinac nakon krvavog ishoda Krbavske bitke. Jer "Turci nalegoše na jazik hrvatski". A kako je poezija sol jezika, srčika i esencijalna mu vitalnost, pjesnička riječ bila je za mene najznačajnije oružje za obranu od preziranja s Istoka; krstim je nježnim oružjem. Braniti se onime što nam je dragocjeno, značilo je dati najbolje od sebe i svojega naroda, pod barjakom srca, jer pjesništvo budi emocije i užije svijest koja određuje nam putovanje, razumijevanje putovanja i načine izlaska iz nametnutih nevolja. Zbog rata i s mirotvornim željama odlučio sam da se ovjenčani pjesnik kruni maslinovim vijencem, simbolom mira i spiritualnog nagnuća, za razliku od lovorovog vijenca koji sugerira slavu i uznijetost. Poeta laureatus u Selcima postaje poeta oliveatus i njegovi se stihovi uklešu, prema mome il' ovjenčanikovu izboru, na ploču Zida od poezije, na središnjem trgu Stjepana Radića pred crkvom Krista Kralja. Sada već imam 32 ploče, a Zid od poezije postade svojevrsnim oltarom hrvatskoga pjesništva. Kada netko od pjesnika sa Zida, a na njemu su i najveći poput Parunove, Mihačića, Tadijanovića... premine – učenicima ili žiteljima stave svjećicu ili katicu cvijeća u znak štovanja i spomena umrlome pjesniku. Ljudi dolaze iz daleka da obađu Zid i prošiju stihove; on je već postao stvarna atrakcija, mjesto okupljanja i pozornosti ljubitelja pisane riječi. Posljednjih dekada smotra se održava u petak, uoči dana talijanskoga paljenja Selaca (9. VIII. 1943.). Sljedeće godine puni se 80. obljetnica fašističke paleži prelijepoga kamenoga gnijezda s blistavom tradicijskom kamenom arhitekturom, brojnim palačama (Štambuk, Didolić...), a 33. smotra sugerira Kristove godine i puninu Božje naravi.

I ove ste godine u obraćanju pjesnicima govorili o "Zlatnoj formuli hrvatskog jezika ča-kaj-što". Ona je za vas istinski sveti gral hrvatskoga jezika. Možete li onima koji nisu jezikoznanci objasniti značaj te formule?

Hrvatski jezik jedini je od slavenskih jezika koji ima trojednu narav. Sačinjavaju ga tri ostvarena idioma ili stilizacije: čakavska, kajkavska i

Više nema razlike između domoljublja i svijetoljublja, svi smo na Zemlji u jednom jedinom čamcu i tkogod ga ljulja dovodi u opasnost sve nas. Univerzalna načela i vrednote trebale bi biti prioritetom svake suvise politike, a pravo bi moralo biti ispred moći, poručuje akademik Štambuk

štokavska; ne nazivam ih dijalektima ili narječjima jer s obzirom na književnost koju kroz vrijeme ostvariše i ostvaruju, potonji ih nazivi unizuju. Ravnopravnost u tretmanu stilizacija na mojoj smotri iskazuje poštovanje na kojemu se ova svehrvatska smotra temelji. Ona prelazi hrvatsko ozemlje i okuplja pjesnike izvan državnih granica (Bačka, Gradišće, BiH...).

Koliko je ona važna za razvoj hrvatskog jezika baš u ovom našem 21. stoljeću?

Zlatna formula ča-kaj-što prevažna je jer preslaguje naš odnos prema jeziku i pokazuje što nam i kakav nam jezik jest. Bečka odluka 1850. (Karadžić, Kopitar, austrijska balkansko-imperijalna jezična politika) nije bila u interesu hrvatskoga naroda. Između austrijskog "Drang nach Osten" i velikosrpskog "Drang nach Westen" Hrvatska je postala jezičnom kolateralnom žrtvom. Radikalni Gajev izbor štokavice, a što mu je i sam Krleža kao rođeni kajkavac zamjerio te daljnje djelovanje hrvatskih vukova izbacilo je kajkavicu i čakavicu, potisnulo je na marginu. Danas se navedeni bečki "izbor", bolje je reći nametnuće, sve očitiije pokazuje dubioznim s obzirom na velikosrpska ili velikoštokavska preziranja koja sve štokavce krste Srbima, kajkavce Slovencima, ostavljajući samo čakavcima mogućnost, i to djelomice, hrvatskoga imena. Hrvatsko što može se razumjeti samo u odnosu na hrvatsko ča i kaj, dok je srpsko što – srpski jezik. Tzv. zajednički jezik, nedavno uskrisio nastojanjima uglavnom jugoslavenski orijentiranih djelatnika, ima štokavsku osnovicu i pokriva ozemlje velike Srbije; time i upravo tako dubrovačka literatura, inače pošpurenja čakavicom, postaje plijenom velikosrpskog nezajažljivog nastojanja da se izbije na toplo Jadransko more. Samo s ča i kaj posjedujemo svoju blistavu jezičnu pričuvu kojom valja oploditi, inače sjajno potvrđeni, hrvatski štokavski standard. Zar je previše tražiti od potonjega da otvori svoje prozorčice e kako bi čakavski i kajkavski sadržaj osmotski ulazio u nj, bogatio ga i time jačao cjelokupni nam jezik i integrirao narodnosnu

svijest. Zlatna formula stožer je koji nas Hrvate jezično okuplja i tvrdava koja brani od tuđinskih preziranja.

Na koji način ljude u Hrvatskoj taj naš vjekovni ča-kaj-što spaja, iako se često čini da se uopće ne razumijemo?

Itekako se dobro razumijemo; ne dokazuju li to vrlo gledane i svima razumljive televizijske serije "Mejaši", "Gruntovčani", "Prosjaci i sinovi", "Malo" i "Velo misto", filmovi poput "Breze", "Tko pjeva zlo ne misli" itd.

Kako je moguće da je jezik, hrvatski jezik, stalno mjesto prijepora i spoticanja u našoj zemlji? I da se njime najviše bave oni koji ga ne poznaju oduviše dobro?

Razlog je tomu što je naš jezik nezavršena priča i projekt koji treba doraditi posvema, stavljajući sve njegove dionice na svoje mjesto. Tek danas, u slobodi, to postaje mogućim i ovaj moj ča-kaj-što projekt – za koji je akademik Radoslav Katičić, jedan od naših najvećih filologa i intelektualaca, kazao da ga drži najznačajnijim od osnutka nove hrvatske države – putokaz je i temelj koji objedinjuje cjelokupnost, sinkronijsku i dijakronijsku, hrvatskih dionica i njenih književnosti, integrira ih i upire u budućnost hrvatskoga jezika.

Treba li nam zakon o hrvatskom jeziku?

Zakon o hrvatskom jeziku neophodan je budući da smo u kaotičnom stanju glede razumijevanja što nam i kakav nam jezik jest. Anglizmi i tehnološki ubrzani razvoj koji nameće engleske izraze potire samosvojnost hrvatskoga, ali i ostalih svjetskih jezika. No ugledati nam se na zemlje koje skrbe o svome jeziku poput Francuske; jer što je dozvoljeno francuskom mora biti dozvoljeno i hrvatskom jeziku. Osobno se trudim prevoditi, posebice medicinske izraze i nazive, jer sam tu kao liječnik najviše doma; tako sam sugerirao izraze: kopnica umjesto AIDS-a, proširnica umjesto stenta, oznak umjesto brenda, ritmodajnik umjesto pejsmejkera, velepošast krunatoga virusa umjesto pandemije koronavirusa, disajnik umjesto respiratora itd. Skrb je svakako pozitivno nagnuće i uni-

verzalna vrednota, a zakon o jeziku treba biti upravo skrbnik i njegujući. Problem s hrvatskim jezikom jesu i nametnute davne opcije i rješenja, te prošlost u komunističkoj Jugoslaviji u kojoj je srpski bio nezastupljen, nepravedno dominantan i imperijalno postavljen prema hrvatskome jeziku. Nikako ne želim da Hrvati preko noći postanu nepismeni, ali male, postupne i osjetljive promjene su dobrodošle, posebice ako su u duhu i interesu hrvatskoga jezika i hrvatske nacionalne budućnosti.

Meni osobno čim ćujem riječ zakon u glavi se tvore paragrafi, podjele, zabrane, a stava sam da se jezik treba razvijati, i da ga moramo čuvati, daleko od tih strogo zadanih granica.

Vjerujem da će Matičin zakon o hrvatskome jeziku u sebe inkorporirati, makar u preambuli, Zlatnu formulu hrvatskoga jezika ča-kaj-što koju držim temeljnom za razumijevanje i integraciju svih hrvatskih jezičnih dionica te opstanak distinktnoga hrvatskoga jezika. Jezik je živa supstancija i neophodno je da se sa zakonom bude opreznim; stroge zabrane iliti kazne ne bi smjele figurirati u njemu. Osnovno je postaviti smjernice za njegov pun i slobodni razvitak te odrediti ravnotežu između razvoja i usmjerenja. Vjerujem da je osnovna budućnost hrvatskoga u Zlatnoj formuli ča-kaj-što i da je ona, kao proglašeno kulturno dobro, već zakonska uredba, prova i kormilo jezikoslovnoj lađi. Crtrice između ča, kaj i što ukazuju na valentne odnose unutar stilizacija, kano u molekuli vode H₂O gdje dva atoma vodika predstavljaju: ča i kaj, dok veći atom kisika u molekuli živodajne vode predstavlja dominantno što.

Na žalost, pitanje granica u današnjem svijetu mnogo je složenije od granica koje se žele nametnuti jeziku. Zbog posla koji radite sigurno imate drugačiji pogled na svijet današnjice od nas "običnih" smrtnika. Jeste li opće mogli zamisliti da će čovječanstvo tako lako skliznuti u još jedan veliki rat? I to rat na tlu Europe?

Svijet se nepovratno troši i urušava na način koji zabrinjava. Napredak o kojemu zborimo siječe grane

na kojima stojimo; brda smeća rastu, a nerazgradljiva plastika pluta u golemim količinama našim oceanima. Jedino digitalizacija snažno grabi naprijed. Kako sam odrastao u analognom svijetu sve teže podnosim digitalno ubrzanje, njegovo popratno nasilje, kadšto i teror. Umjetna inteligencija prijeteći opstanku čovječanstva. Čovjek će se morati natjecati s kiborzima i robotima kako bi ostao kompetitivan, u sebe će morati ugrađivati čipove; no na kraju, ne budemo li dovoljno mudri i oprezni umjetna inteligencija će nadvladati čovjeka i učiniti ga nepotrebnim. Bit će to, horribile dictu, svijet bez čovjeka. Jedina nada jest da strojevi, nadam se, neće biti u stanju usvojiti metaforički jezik i jezik osjećaja, onakav kakav je kod naravnoga čovjeka. Pjesnički jezik postat će tako jezikom ljudskoga roblja, i utoliko će poezija biti sve važnijim čimbenikom u namu naše budućnosti i opstanka. Novovjekni jahači apokalipse galopiraju svijetom: velepošast krunatoga virusa, potresi, suše, poplave i požari, ratne operacije, prijetnja nuklearnim ratom, sukobi i suprotstavljanja, utrke za naoružanjem, jagma za energetskim i inim resursima; jedino čovjek izgleda svima zamjenjiv, a valjalo bi biti obratno. Svijet se ogleda u iskrivljenom zrcalu, pokazuje svoju nakaradnu stranu i narav. Ono za što smo i zbog čega smo stvoreni izmiče našoj kontroli, svrha od slobode i ljudskosti napušta nas svednevice.

Koliko je po vama realna prijetnja nuklearnim oružjem kojim se "zvečka" od početka ruske agresije na Ukrajinu?

Nuklearna prijetnja svakako je realna, osobito ona koju nazivamo taktičkom; potreban je samo jedan krivi potez i osjećaj ugroženosti na strani nuklearne sile da upotreba atomskog oružja sažge, a možda i uništi naš poznati svijet.

Na općeljudskoj razini nezamislivo je da postoji čovjek spreman stisnuti "crveni" gumb koji će zbrisati pola čovječanstva, možda i cijelo. Jesmo li naivni svi mi koji tako razmišljamo?

Nikako nismo naivni, opasnost je stvarna da stvarnija biti ne može. Optimizam, kolikogod potreban i dobrodošao, ovdje je prilično neutemeljen.

Rekla bih da nismo naivni mi koji vidimo da svijet tone u novi kaos, nove podjele, kao da nema svjetla na kraju tunela, ili još bolje rečeno, kao da je svako svjetlo kojeg ugledamo tek novi brzi vlak koji juri na nas.

Upravo tako, rijetkima danas trebaju odgovori poput ovdje iznesenih; većina ljudi svjesna ja da je svijet u kaotičnom i opasnom stanju i da su sve opcije uništenja na stolu i posve moguće. Pitanje jest kako smiriti i zaustaviti sveopću uzbibanost i nemir koji prožimaju svijet. Neophodni su mudri državnici i vođe snažne duhovnosti koji prepoznaju i potiču vrijednosti i vrline, te očinski i materinski brinu za opstanak čovječanstva i samoodrživost našega planeta. Opće ubrzanje već je toliko da i sam pokušaj njegova usporenja može dovesti do velikih nevolja.

Postoji li, gledano iz pjesničke duše (koju pritišće sve ono što zna i vidi jedan liječnik i veleposlanik), način da mi ljudi uopće spasimo naš svijet?

Već sam dijelom odgovorio i na to; samo velike duše, koje ne vidim na obzorju korumpirane i interesno orijentirane, profitokratske politike, mogle bi ostvariti razliku. Prvenstveni interes svima na planetu Zemlji trebao bi biti njegov opstanak. Ugroza je već toliko narasla da je zamjećuju i slijepci. Više nema razlike između domoljublja i svijetoljublja – svi smo na Zemlji u jednom jedinom čamcu i tkogod ga ljulja dovodi u opasnost sve nas. Univerzalna načela i vrednote trebale bi biti prioritetom svake suvise politike, a pravo bi moralo biti ispred moći – osobito danas kada su okolnosti duboko ▶▶

Novovjekni jahači apokalipse galopiraju: čovjek je svima zamjenjiv, umjesto da je obratno

▶▶ **AKADEMIK DRAGO ŠTAMBUK**

zabrinjavajuće i bremenite brojnim opasnostima.

Odnedavno svim vašim titulama treba pridodati i onu akademika. Koliko vam znači ta čast? Kakvu novu ulogu vam je izbor u redovno članstvo HAZU-a donio?

Ne bih komentirao izbor u Akademiju. Trebali biste pitati one koji su donijeli takvu odluku i procijenili da je moj književni opus vrijedan pozornosti. Potonje doživljam obvezom koja traži od mene dodatni napor i više angažmana po pitanjima općega dobra i sudbine zajedničke nam domaje, ali i svijeta koji je naša proširena domovina.

Kakvim ocjenjujete prijepore oko prijema novih članova HAZU-a? Slažete li se s onima koji tvrde da je i tu mnogo politike, još više politikanstva i interesnih lobija, premalo istinskih procjena stvarnih postignuća te najmanje žena?

Još sam nov po pitanjima uvida u funkcioniranje HAZU-a; no politika je danas očito upletena u sve društvene pore i procese. Plemenitu politiku

Samo s ča i kaj posjedujemo svoju blistavu jezičnu pričuvu kojom valja oploditi inače sjajno potvrđeni hrvatski štokavski standard, kaže akademik Štambuk

valja ohrabrivati, jer brine o općem dobru, dok onu drugu, korumpiranu treba prepoznati i boriti se protiv nje; a sve rješavati na humano intonirani način koji razaznaje i dijeli dobro od zla. Jedan od najvećih problema današnjice jest da je izgubljena moć razlikovanja dobra od zla, a zamjena teza postaje općim mjestom nesretanoga nam i sve više dijelećeg i prijetećega svijeta. Glede rodniha odnosa u institucijama, pa tako i u HAZU, držim djelo jedino presudnim i odlučujućim za članstvo. Kakvoća i doprinos valja biti osnovnim kriterijem za ulazak u Akademiju, premda mnogi koji to zaslužuju zbog ograničenog broja nisu njeni članovi. Dovoljno je prisjetiti se velikih Nikole Šopa ili Vesne Parun koji nikada nisu ostvarili redovito članstvo.

Sredstva za okončanje svijeta toliko su narasla i bujaju sveder, da pitanje članstva u bilo kojoj instituciji postaje nevažnim, ukoliko tim činom nismo u prilici doprinijeti opstanku ljudske rase i planeta Zemlje. Metafora koja mi se nameće za čovječanstvo jest ouroboros – zmija koja jede svoj rep i probavlja sebe samu. Da, samouništenje naša je najoportunija igra današnjice; na Titaniku smo, zvuci valcera zaglušuju nas, šampanjac se slijeva niz grla gramzljivih plesača, a ledenjak samo što nije skršio naš zemaljski brod.

Pitat nam se – gdje je izlaz, kako poništiti hrpuće zlo? Možda je odgovor u mojoj davnoj knjizi Od onih kakve crta infantkinja: "Udarati krlom angjela o modri mrzli prozor što dijeli prašinu od praha zvijezda, dok mala drvena kola prevoze Velikog medvjeda u gustiš Kumovske slame? Truniti fosforni klas od sićušnih bljeskova, igrati igru perli, prezreti kraj."

Skutrit nam se među ruševine, podizat ih predano, s nepomučenom vjerom da ni najjači vjetar naudit im neće. ●

Hodanje po jajima zbog straha od rata

Deficit lidera pojačava osjećaje *tjeskobe* kod običnih ljudi u svijetu

Globalizacija je krenula sa Zapada, i u valovima se širila na druge dijelove svijeta. Nju se ne može zaustaviti ni dekretom, ni ratom; može se bolje regulirati, da se ne odvija stihijski, i da služi svima. Globalizacija je promijenila lice svijeta

Piše Mirko Galić

Rat u Ukrajini razotkrio je otužnu činjenicu da u svijetu nema puno lidera, da na Zapadu nema ni jednoga i da ni Joe Biden nije pokazao autoritet koji bi Rusiju odvratio od agresije. Vladimir Putin se u toj praznini vlada kao vođa koji drži ključeve rata i mira, ne plašeći se ni američke sile, ni zapadnih sankcija. Prije su se predsjednici SAD-a nameritali kao državnici koji su po položaju najmoćniji na svijetu: vode najjaču zemlju, zapovijedaju najvećom vojskom, drže najbogatije gospodarstvo, raspoložu s najviše novca, imaju najnašniju administraciju, uživaju najbolju medijsku podršku... Status

sadašnjega predsjednika u Ukrajini daleko je iznad statusa vodonoše, ako se masovna isporuka oružja i financijska pomoć ne tretiraju kao njegovo sudjelovanje u ratu. Ali, od Amerike se očekivalo više – ne da dodaje rat na rat, pa da imamo svjetski rat, nego da spriječi rat, a kad je do njega došlo, da ga zaustavi. SAD više nema liderske kapacitete.

Na čelu najveće sile, američki predsjednik ima sve što je potrebno da bude vođa u svijetu, ako ne i svjetski vođa. Da ga se barem boje, ako ga ne poštuju. Tako je i bilo u prošlosti, osobito u kritičnim vremenima: Amerika je spašavala druge, da može spasiti

sebe. Najmoćniji državnik u svijetu nije više automatski i svjetski lider za druge države; američki predsjednici u nekoliko posljednjih ciklusa postupno su gubili taj liderski položaj tako da se sve dramatičnije osjeća taj dio kadrovske deficita na svjetskom tržištu. Svijet nema vođu kojeg bi uvažavali i oni koji se s njime ne slažu. To je mjesto upražnjeno u najgorem trenutku kad postoji potreba da netko pokrene stvari u drugome pravcu od onoga u koji ga je uputila ratoborna i agresivna Rusija. Putina se pustilo da operira po drugim državama, pa ga se ne može vratiti, ni molbama ni sankcijama. Svi drugi hodaju po jajima, da ne izazovu još veći rat, a on se jednom nogom